

Hardsyssel Historiske Samfund udsender med jævne mellemrum et elektronisk nyhedsbrev til vores medlemmer med stort og småt om arrangementer, hvad bestyrelsen har gang i, og hvad du som medlem kan forvente og glæde dig til.

Sommermøde i Klosterlund Museum

I tørveindustrien var der ligeløn for lige arbejde

Af Kurt H. Jørgensen og Hans Herping

I kønsrolledebatten i Danmark snakkes der stadig om ligeløn for lige arbejde. Men i tørveindustrien i det midtjyske helt tilbage i 1930-erne og 1940-erne blev det ikke ved snakken. Da havde kvinderne reelt ligeløn med mændene.

Jan Svendsen er en meget levende og engageret fortæller.

Forklaringen kom Jan Svendsen fra Brande med i sit foredrag ved sommermødet i Hardsyssel Historisk Samfund den 14. juni i Klosterlund Museum, hvor han fortalte om tørveindustriens store betydning for bl.a. energiforsyning og beskæftigelse, lokalt i det midt- og vestjyske og på landsplan i Danmark:

De tjente ofte bedre end mændene

Arbejdet i brunkulslejerne var for mænd, og kvinderne passede hjemmet og børnene. Men tørveindustrien derimod, da den var på sit højeste, kunne beskæftige hele familier, også kvinder og børn, fordi arbejdet var mindre farligt end i brunkuls-

Ægteparret Bodil Jacobsen og Ole Thorn, der bor i Nr. Nissum, har været medlemmer af Hardsyssel Historisk Samfund, lige siden de gik på Nr. Nissum Seminarium. Gennem årene har de deltaget i mange af foreningens møder, og de var også med ved sommermødet i Klosterlund Museum.

brydningen. Og da der var meget akkordarbejde i tørvegravningen, tjente kvinderne lige så meget som mændene. Ja, der var opgaver, som de var hurtigere til og dermed tjente de ofte bedre end mændene.

Det var en af de historiske kendsgerninger, som måske overraskede de fleste, der overværede Jan Svendsens foredrag ved sommermødet. Men det er ganske vist. Jan Svendsen ved, hvad han taler om. Han har forsket i og skrevet bøger m.m. om f.eks. brunkulsbrydning og tørvegravning.

Jan Svendsen havde mange indgangsvinkler til og fakta om energiforsyning i Danmark helt tilbage til Englands-krigene i starten af 1800-tallet og specielt naturligvis om tørvegravningens betydning for energi og beskæftigelse.

Hvad angår bl.a. beskæftigelse, så havde tørveindustrien en meget stor betydning tilbage i 1940-erne. Da var ikke færre end ca. 70.000 lønmodtagere på et tidspunkt beskæftigede i den industri.

Selvforsyningsgrad og forsyningssikkerhed

Jan Svendsen satte i sit foredrag også datidens tørveindustri i perspektiv i forhold til energibehov og energiforsyning i dag – set i forhold til især den globale kamp om energikilder, f.eks. set i lyset af Ruslands ageren og krigen i Ukraine. Hans konklusion i den sammenhæng var bl.a.: Selvforsyningsgrad og forsyningssikkerhed er det absolut vigtigste. I modsat fald er vi ”i lommen på andre”.

Ud over brunkulsbrydning og tørvegravning har Jan Svendsen også skrevet bøger om olie og naturgas og senest om vedvarende energi i bogen ”Energi for evigt”, som – efter hans eget udsagn – slutter hans samlede værk omkring dansk brændsel og energiforsyning.

Der blev lyttet intenst til Jan Svendsens foredrag. Her et udsnit af de 50 deltagere i sommermødet, der på grund af det flotte vejr kunne holdes i et telt.

Klosterlund Museum er meget mere end tørv

Klosterlund Museum var ramme om Hardsyssel Historisk Samfunds sommermøde.

Klosterlund Museum ved Engesvang holder til i en tidligere tørvefabrik. Og det er på den måde formidlingen af tørvegravningens betydning tilbage i tiden, at museet især er kendt for og trækker mange besøgende til. Her kan man opleve den spændende historie om tørveindustrien og hedeopdyrkningen omkring Bølling Sø.

Men Klosterlund Museum er meget mere end tørv. Det fortalte museumsinspektør på Klosterlund, Julie Lolk, også om i forbindelse med Hardsyssel Historisk Samfunds sommermøde den 14. juni på stedet:

Museumsinspektør Julie Lolk fortalte bl.a. om fremtidsplanerne for Klosterlund Museum.

Klosterlund Museum er en del af Museum Midtjylland, der består af fire kulturhistoriske museer, som hver især fortæller en bid af den midtjyske historie. Både den, som er flere tusinde år gammel, og den som stadig lever i minder, mennesker og håndværk. Ud over Klosterlund Museum består Museum Midtjylland af Tekstilmuseet i Herning, Herningsholm Museum og Frilandsmuseet Herning.

Satser på hærvejsturisme

I sin introduktion til, hvad Klosterlund Museum står

for og stedets rolle i den store sammenhæng i Museum Midtjylland understregede museumsinspektør Julie Lolk, at der også er store udviklingsplaner for museet. Man er, bl.a. i samarbejde med Ikast-Brande Kommune, i gang med et større projekt omkring udvikling af Hærvejsturisme, bl.a. med det formål at gøre stedet mere attraktivt for nye målgrupper, herunder også hærvejsturister.

Nogle af deltagerne i sommermøde valgte at tage på en guidet tur ved Bølling Sø. Andre fulgte Bent E. Hansen, Bording, der viste rundt i Klosterlund Museums afdeling om tørvegravning. Han fortalte bl.a. om, hvordan arbejdet med tørvegravning foregik, hvordan tørven blev anvendt, og hvordan man levede dengang. Bent E. Hansen er leder af Bording Lokalhistoriske Arkiv og redaktør af Hardsyssels Historisk Samfunds gratisavis, Hardsyssel Tidende.

En forbrændelsespresse er en af de gamle maskiner, der kan ses i museets afdeling om tørvegravningens historie.

Forklaring på sommermødet:

Derfra stammer ordet ”en tørvetriller”

Mange har sikkert hørt udtrykket: ”Han er en tørvetriller”. En karakteristik af en person, der er lidt kedelig, langsom og tør og uden humor. Men hvorfra stammer egentlig udtrykket ”en tørvetriller” i den sammenhæng.

Ja, det ved deltagerne i Hardsyssel Historisk Samfunds sommermøde i Klosterlund Museum ved Engesvang nu alt om, efter at de havde hørt Jan Svendsens foredrag om tørvegravningens betydning i Danmark:

Engang var en tørvetriller en jobbetegnelse på ham, som transporterede tørven fra det våde moseområde ud på pladsen til tørring. Det må have været et både ensformigt, slidsomt og ret kedeligt arbejde. Derfor er en kedelig person siden blevet til ”en tørvetriller”.

Denne en hjulede børre, der i fordums tid blev kaldt en ”kat”, kan ses i den store samling om tørvegravningens historie i Klosterlund Museum. Det var den, ”tørvetrilleren” brugte til det ret kedelige arbejde med at transportere tørven fra det våde moseområde ud på pladsen til tørring.

Det var Jan Svendsen, der i sit foredrag nævnte det som et eksempel på det sprog, som knytter sig til moser og tørv. Foredragsholderen selv var langt fra ”en tørvetriller” i den nudanske betydning. Han var slet ikke kedelig, langsom og tør i foredraget, som han derimod leverede med både vid og humor!

Tur ved Bølling Sø:

Fra istid til industri ved Bølling Sø og Engesvang

Af Ove Nørholm

Når man i dag står ved bredden af Bølling Sø og skuer ud over landskabet, kan det være svært at forestille sig, at dette fredelige naturområde rummer fortællinger, der strækker sig over titusinder af år – fra smeltende isbræer og stenalderboplads til tørvegravning og moderne industri.

Netop denne lange linje i historien blev levende fortalt af John Juul Eriksen fra Engesvang i forbindelse med Hardsyssel Historisk Samfunds sommermøde den 14. juni i Klosterlund Museum. Efter Jan Svendsens foredrag om tørvegravningens betydning tog John Juul Eriksen interesserede med på en guidet tur ved Bølling Sø. Det blev en rejse gennem både naturhistorie og den lokale erhvervsudvikling i Engesvangområdet.

Nogle af deltagerne i sommermødet, der blev guidet af John Juul Eriksen (th) på en spændende tur ved Bølling Sø.

Også en geologisk og arkæologisk skat

Bølling Sø er ikke blot en naturskøn lokalitet, men også en geologisk og arkæologisk skat. Søens opståen går tilbage til slutningen af den sidste istid for omkring 12.000 år siden. Da indlandsisen trak sig tilbage, opstod Bølling Sø, der sidenhen udviklede sig til en højmosé, inden den i nyere tid blev genskabt som sø.

Ved bredden af den oprindelige sø fandt nog-

le af Danmarks tidligste jæger-samlere deres boplads. Fund af redskaber og sten vidner om bosættelse for over 10.000 år siden. Blandt andet er en sten markeret som stedet for disse boplads.

Springer vi frem til nyere tid, får Bølling Sø og området omkring Engesvang en anden betydning – som centrum for tørveindustrien. I særligt først halvdel af det 20. århundrede blev der gravet store mængder tørv i moselandskabet omkring søen. Det var netop tørvegravningens betydning, der var emnet for Jan Svendsens foredrag ved sommermødet. Læs herom andetsteds i dette nyhedsbrev.

Nye veje for Engesvang

Da tørveindustrien gradvist mistede betydning, måtte Engesvang finde nye veje. Og det gjorde man. Der blev gennem årene oprettet nye virksomheder, som skabte god beskæftigelse, men med adskillige udsving. Dog spiller Engesvang stadig en aktiv rolle i det lokale og regionale erhvervsliv, men strukturen har ændret sig: Hvor folk tidligere arbejdede i deres egen by, er Engesvang i dag i højere grad blevet en pendleryby, hvor mange af byens borgere har deres arbejde i Herning, Silkeborg eller Ikast.

John Juul Eriksens fortælling om Engesvang og Bølling Sø er en påmindelse om, hvordan historie og erhvervsliv hænger tæt sammen. Landskabet former mennesket – og mennesker former landskabet. Fra de første stenalderbeboere ved søbredden til nutidens moderne produktionsfaciliteter tegner der sig en fortælling om tilpasning, overlevelse og fremdrift.

John Juul Eriksen er en engageret fortæller. Her ses han med Bølling Sø i baggrunden.

Kulturpris til Kurt H. Jørgensen:

Kulturjournalist – også med øje for lokalhistorien

Når Hardsyssel Historisk Samfund holder sine tre årlige arrangementer, er Kurt H. Jørgensen fra Herning ofte at finde blandt deltagerne. Som engageret kulturjournalist har han altid sin notesblok med. Ud over journalist kan Kurt også skrive bl.a. forfatter, foredragsholder og lokalhistoriker som titel i og på sit brede virke i det midt- og vestjyske.

For sin mangeårige indsats inden for disse felter blev Kurt H. Jørgensen i juni hædret med Kulturprisen fra Herning Folkeblads Fond 2025. Det skete med følgende begrundelse:

Midtvestjysk Kulturpris 2025 tildeles Kurt H. Jørgensen som anerkendelse for en bred og mangeårige indsats inden for udvikling og formidling af kulturlivet og lokalhistorien i Herning-området.

Til glæde og inspiration for mange formår Kurt H. Jørgensen både som journalist, lokalhistoriker, foredragsholder og i andre roller at udbrede sin egen begejstring og store viden om området.

Kurt H. Jørgensen var også til stede med blokken og leverede reportage til Herning Folkeblad/Ikast Avis senest, da Hardsyssel Historisk Samfund holdt sommermøde den 14. juni i Klosterlund Museum ved Engesvang.

Lokalt og regionalt

Når Kurt Jørgensen formidler gode historier fra arrangementer i Hardsyssel Historisk Samfund, så har han naturligvis især for øje, hvad der har mest interesse for læsere af Herning Folkeblad/Ikast Avis og andet godtfolk på de kanter. Som sådan er Kurt jo også lokaljournalist med den forpligtelse, det indebærer.

Men han har i den grad også øje for de gode historier i det regionale lokalhistoriske perspektiv, som Hardsyssel Historisk Samfund repræsenterer – i og med, at foreningen dækker det store geografiske område, der svarer til Herning, Ikast-Brande, Holstebro, Ringkøbing-Skjern, Struer og Lemvig kommuner.

Hermed vil vi fra Hardsyssel Historisk Samfund ønske Kurt H. Jørgensen tillykke med Midtvestjysk Kulturpris 2025. Den er meget velfortjent!

De næste arrangementer

Næste arrangement:

Helge Sander på Skærum Mølle

Det næste arrangement i Hardsyssel Historisk Samfund er Historiens Dag på Skærum Mølle ved Vemb lørdag den 25. oktober. Her holder tidligere minister og tidligere borgmester i Herning, Helge Sander, foredrag om professionaliseringen af dansk idræt, hvor han selv har været en af de absolutte frontfigurer.

Det er også på Historiens Dag, at den årlige udgivelse af Hardsyssels Årbog præsenteres, og hvor medlemmer af foreningen kan få et eksemplar af årbogen med sig hjem frisk fra fad.

Det er også på Historiens Dag, at den årlige udgivelse af Hardsyssels Årbog præsenteres, og hvor medlemmer af foreningen kan få et eksemplar af årbogen med sig hjem frisk fra fad.

I de næste nyhedsbreve kan du læse mere om Historiens Dag og foredraget med Helge Sander. Sæt allerede nu kryds i din kalender ved lørdag den 25. oktober.

Bestyrelsen i Hardsyssel Historisk Samfund er også i fuld gang med at planlægge foreningens tre arrangementer i 2026 – årsmødet i marts, sommermødet og Historiens Dag i oktober. Det kan du også læse mere om i de næste nyhedsbreve.